Od bojišta do arhiva: memoari o hrvatskom Domovinskom ratu

Osobna svjedočanstva kao temelj očuvanja povijesti i kulturne memorije

Josipa Maras Kraljević

Memoari kao povijesni izvor

Dokumenti, fotografije, videozapisi i drugi arhivski materijali ključni su za historiografsko istraživanje, a upravo su arhivi nezamjenjiv izvor takvih materijala. Značajan dio tih materijala nalazi se u Hrvatskom memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskog rata u Zagrebu (dalje Centar Domovinskog rata / Centar). Memoari vezani uz Domovinski rat, koji također čine dio arhivskog gradiva, pružaju istraživačima i čitateljima dragocjena saznanja.

Memoarsko gradivo odnosi se na osobne zapise koji svjedoče o iskustvima, događajima i osobnim promišljanjima autora. Pružaju neposredne prikaze i interpretacije prošlih događaja, a kroz prizmu osobnog iskustva nude subjektivnu refleksiju o prošlim događajima. U nedostatku službene dokumentacije, memoari pojedinaca – veterana, civila, političara, i drugih - ponekad mogu biti jedini izvor informacija o određenim događajima. Međutim, u većini slučajeva oni ipak služe kao dopuna formalnim zapisima. Analiza memoara zahtijeva pažnju i objektivnost, razlikujući što je (*autobiografsko*) *pamćenje* od onoga što je moglo biti oblikovano pod utjecajem proteka vremena i varljivosti *sjećanja*.

Bez obzira na određene manjkavosti, memoarski zapisi mogu imati važnu ulogu u historiografiji jer nude dublje razumijevanje povijesti kroz osobna svjedočanstva i subjektivna iskustva pojedinaca. Iako se ne smatraju "objektivnim" izvorima upravo zbog osobnih percepcija, emocija i interpretacija autora, memoari pružaju jedinstveni uvid u svakodnevni život, mentalitete, vrijednosti i društvene odnose u određenim povijesnim razdobljima.

Uloga memoara

Nužno je ukazati na nekoliko aspekata vezanih za korištenje memoarskih zapisa u historiografiji:

1. Osobni uvid u povijest: memoari nude intiman pogled na događaje koji su oblikovali prošlost. Usredotočeni na osobna iskustva i svakodnevni život, pokazuju da povijest nije samo niz događaja, nego i priča o ljudima koji su ih proživjeli.
2. Dopuna službenim izvorima: za razliku od službenih dokumenata i kronika, memoari otkrivaju subjektivne aspekte i emocije koje često izmiču formalnim izvorima. Primjerice, zapisi vojnika pružaju uvid u ratna iskustva koja ne nalazimo u vojnim izvještajima.
3. Kritički pristup: zbog svoje subjektivnosti, memoare treba čitati oprezno. Autori mogu idealizirati prošlost ili oblikovati narativ prema vlastitim stavovima i ciljevima, pa je nužno analizirati njihove motive i kontekst nastanka zapisa.
4. Glas "običnih ljudi": memoari donose priče onih koji rijetko ulaze u službenu povijest. Time obogaćuju sliku prošlosti prikazom života "malih" ljudi čija su iskustva jednako važna za razumijevanje vremena.
5. Povijest emocija i mentaliteta: kroz memoare saznajemo kako su ljudi razmišljali, osjećali i reagirali na promjene. Oni otkrivaju strahove, nade i motive pojedinaca, što je ključno za razumijevanje kulturnog i društvenog konteksta.
6. Posebnost memoara: za razliku od pisama ili dnevnika, memoari su pisani s namjerom da prikažu širu sliku autorova života i vremena. Upravo ta svjesna refleksija čini ih jedinstvenim povijesnim izvorom.

Memoarsko gradivo i projekti u Centru Domovinskog rata

Memoarsko gradivo može pokriti širok spektar tematskih područja, uključujući: politiku, ratove i vojna iskustva te kulturni i društveni život. Takav šaroliki dijapazon memoara nalazi se i u Centru Domovinskog rata.

Svoje osobne zapise donijeli su sami autori ili je gradivo nastalo uz pomoć zaposlenika Centra koji su organizirali i vodili intervjue s mnogim sudionicima iz razdoblja rata za neovisnost. Dio materijala sačuvan je u obliku audiozapisa – primjerice razgovori psihijatra i veterana o ratnim iskustvima i posljedicama – te u obliku videozapisa, poput iskaza vukovarskih branitelja korištenih u dokumentarnoj seriji *Heroji Vukovara* (Missart produkcija). Zaposlenici Centra proveli su brojne intervjue s osobama različitih profila, bilježeći njihova sjećanja u audio i video formatu. Nakon snimanja, materijal se transkribira i autorizira, a prema dogovoru s ispitanicima određuje se svrha njihova korištenja te pohrana u arhivu. Do kraja 2024. godine prikupljeno je gotovo 900 sati memoarskih zapisa.

Ovdje su izdvojene dvije knjige Centra Domovinskog rata koje su koristile i između ostalog memoarske zapise. Jedan od projekata bio je rad na knjizi *Atentat na Hrvatsku – napad prosrpske JNA na Banske dvore i povijesnu jezgru Zagreba, 7. X. 1991.* (autori Josipa Maras Kraljević i Ilija Vučur). Obavljen je čitav niz razgovora s desetero sudionika i svjedoka događaja, među kojima su Tomislav Mrđa, Zvonimir Ambrinac, Milan Lelas, Zdravka Bušić, Ljiljana Pancirov, Stjepan Adanić i Anđelko Mijatović. Njihova su svjedočanstva, iako podložna osobnim dojmovima i emocijama, bila ključna za rekonstrukciju tog

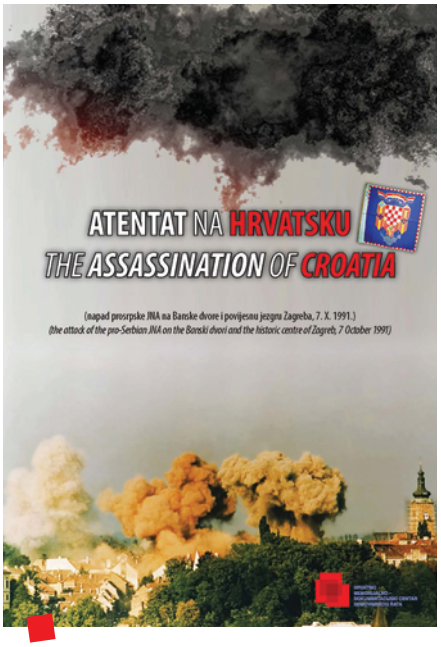
HRVATSKI MEMORIJALNO DOKUMENTACIJSKI CENTAR DOMOVINSKOG RATA

iznimno važnog povijesnog trenutka. Uz dokumentaciju, novinske članke te fotografije, i memoarski su zapisi strukturirani prema kronološkom slijedu događaja, a dijelovi koji se odnose na sam napad korišteni su kao prioritetni.

Drugi projekt koji je proizašao iz Centra jest knjiga *Prsten mira i majčinske ljubavi* (ur. Julija Barunčić Pletikosić i Željka Križe), nastala na temelju razgovora sa Slavicom Bilić, jednom od osnivačica Bedema ljubavi – pokreta majki čiji su sinovi bili mobilizirani u JNA. Njezini memoarski zapisi svjedoče o borbi tih žena za oslobađanje svojih sinova i za mirno rješenje političke krize u Jugoslaviji. Spomenuta knjiga iako duboko osobna i emotivna, obogaćena je brojnim činjenicama o političkim i vojnim zbivanjima te predstavlja dragocjeno svjedočanstvo o ulozi žena u antiratnom pokretu i društvenom otporu tijekom Domovinskog rata. Njezina svjedočanstva, kao i brojni drugi memoarski zapisi pohranjeni u Centru Domovinskog rata, potvrđuju koliko osobna sjećanja mogu pridonijeti razumijevanju nacionalne povijesti.

I za kraj…

Memoarsko gradivo zauzima posebno mjesto u očuvanju i interpretaciji hrvatske suvremene povijesti. Kao arhivski materijal, zahtijeva pažljivu dokumentaciju, obradu i pohranu, jer predstavlja vrijedan dio usmenog nasljeđa i kulturne memorije. Kroz osobna svjedočanstva, emocije i iskustva pojedinaca oblikuje se zapis koji nadilazi puki prikaz događaja, otkrivajući povezanost s identitetom, tradicijom i kulturnom baštinom. Takvi zapisi pridonose razumijevanju kolektivne memorije, služe za izgradnju zajedničke povijesti i očuvanje nacionalnog identiteta. Memoari postaju most između prošlosti i budućnosti, omogućujući budućim generacijama dublje razumijevanje iskustava predaka i jačanje kulturne i nacionalne svijesti.

Naslovnica knjige HMDCDR Atentat na Hrvatsku

REPUBLIKA HRVATSKA I DOMOVINSKI RAT
1990.-1995.
MEMOARSKO GRADIVO

Knjiga 7.

Slavica Bilić

PRSTEN MIRA I MAJČINSKE LJUBAVI

(prilozi za povijest *Bedema ljubavi – pokreta majki za mir* u Domovinskom ratu, 1991. – 1993.)

Zagreb, srpanj 2013.

Memoarsko gradivo – razgovori sa Slavicom Bilić

A. Sjećanja sudionika i svjedoka događanja 7. listopada 1991. godine[108]

A. Memories of the participants and witnesses of the events of 7 October 1991[108]

Isječak iz knjige Atentat na Hrvatsku

Plakat iz knjige Prsten mira i majčinske ljubavi

IZVORI I LITERATURA

HR-HMDCDR-11 Zbirka videozapisa, „Heroji Vukovara“, inv. br. dvd 1369, a-h.

HR-HMDCDR-17 Zbirka memoarskog gradiva.

Bilić, Slavica. Prsten mira i majčinske ljubavi (Prilozi povijesti Bedema ljubavi – Pokret majki za mir u Domovinskom ratu, 1991–1993), urednice Julija Barunčić Pletkosić i Željka Križe, Zagreb 2013.

Maras Kraljević, Josipa. Vučur, Ilija. *Atentat na Hrvatsku (Napad prosrpske JNA na Banske dvore i povijesni centar Zagreba, 7. listopada 1991.),* Zagreb 2016.

Grgić, Stipica. „Autobiografije i memoari u hrvatskoj povijesnoj znanosti“. Historijski zbornik god. LXIX (2016), br. 1, str. 189–212.